

בינת המשפט

ענייני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תרמב, פרשת ראה, תשפ"ה

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 03-5740046 y.b.daskal@gmail.com

סימן תרמב

בדין מלווה שדר בחצר המלווה

ובו יבואר: א. מלווה הדר בחצר המלווה ללא שכר, מתי הוא רבית קצוצה, ומתי הוא רבית דרבנן. ב. האם המלווה שנטל רבית – קצוצה או דרבנן - צריך להחזירה ללווה. ג. האם יכול הלווה למחול למלווה, שלא יחזיר לו את הרבית.

הנידון

"לפני עשר שנים רציתי לקנות מחסן. המוכר אמר לי שיש שם אשה זקנה שלא רוצה לצאת, ואם אני יסתדר אתה הוא ישמח למכור לי במאה אלף דולר את המחסן, הסתדרתי עם האשה ויצאה מיד. בשטר המכר, המוכר כתב שחלות המכר יחול רק בגמר כל התמורה. שילמתי לו תשעים אלף דולר, ומיד נכנסתי למחסן. הנחתי עשר אלף דולר אצל שלישי, כיון שהמוכר לא ידע איך לרשום את המכר, בינתיים עברו עשר שנים שאני דר במחסן בלא תשלום שכירות, אנו חוששים מאיסור רבית, כי דרתי במחסן ללא תשלום, כאשר תשעים אלף דולר יש למוכר הלוואה ממני, המוכר אינו תובע ממני שכר דירה על כל השנים אבל חושש מאיסור רבית. מה אפשר לעשות כדי לגמור את המקח, ללא חשש איסור רבית".

תשובה

המוכר ימחול לקונה על הרבית, שדר ללא שכר כל השנים, ובה יצאו גם כן ידי שמים.

ביאור התשובה

ההבדל בין הלווה על חצרו ובין דר בחצרו

בתחלה נבאר האם יש אסור רבית דאורייתא קצוצה או רבית דרבנן, דו"ל המחבר (יורה דעה קסו, א – ב) "המלווה את חבירו לא יעשה מלאכה בעבדו, אפילו הוא בטל, ולא ידור בחצירו חנם, ולא ישכור ממנו בפחות, אפילו בחצר דלא קיימא לאגרא (פירוש שאינה עומדת להשתכר) וגברא דלא עביד למיגר. ואם דר בו כבר, כיון דחצר לא קיימא לאגרא אין צריך לתת לו אפילו לצאת ידי שמים, ואפילו אם הוא גברא דעביד למיגר. ולהרמב"ם, אפילו אם הוא גברא דלא עביד

למיגר, הוי אבק רבית וצריך להחזיר אם בא לצאת ידי שמים. (ובחצר דקיימא לאגרא, הוי אבק רבית (לכ"ע) (טור). ועיין עוד בח"ה ריש סימן ע"ב): אמר ליה: הלוי ודור בחצירי, אי קיימא לאגרא הוי רבית קצוצה, ואי לא קיימא לאגרא הוי אבק רבית. הגה: ודוקא בסתם, אבל אם אמר לו: דור בחצירי בשכר הלווה, אפילו לא קיימא לאגרא הוי כרבית קצוצה, דמאחר שאמר לו: בשכר מעותיך, הוה ליה כאלו השכירו לו עכשיו. (ב"י בשם תלמידי הרשב"א). ואם הלווה ואחר זמן תבע חובו ואמר לו הלווה: דור בחצירי, יש אומרים שאינו אלא אבק רבית ויש אומרים שהוא רבית קצוצה, והוא שיאמר לו כן בשעה שמרויח לו זמן. הגה: והוא הדין בכל רבית שבא לאדם דלא קצץ מתחלה, יש מחלוקת זו אם הוא אבק רבית או קצוצה" עכ"ל המחבר.

הנה מבואר שאם לא אמר לו הלוי ודור בחצירי לא הוי רבית קצוצה, במיוחד בחצר דלא קיימא לאגרא, דהרי היתה דרה שם זקנה, והמלווה הוציאה ולא היתה קיימא לאגרא, ממילא אין זה אלא אבק רבית.

נמצינו למדים שהקונה שדר בחצר שנים רבות ללא שכר דירה, קיבל מהמוכר שהוא הלווה דירה בחינם, דהוא אבק רבית, וכדי להפטר מאיסור אבק רבית, חייב להחזיר למוכר את הרבית, דהיינו שהקונה ישלם למוכר שכר דירה של כל השנים. דאע"פ שרק רבית קצוצה יוצאה בדינים, מכל מקום פסק המחבר (יורה דעה קסא, ב) "אבק רבית, אינה יוצאה בדינים. ואם בא לצאת ידי שמים, חייב להחזיר. (מלבד רבית מוקדמת ומאוחרת אפילו לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר). (ב"י בשם תשובת הרשב"א) "עכ"ל. הנה מבואר שגם אבק רבית צריך להחזיר לצאת ידי שמים.

העולה מזה: אמר לחבירו הלויני ודור בחצירי שעומדת לשכירות הוי רבית קצוצה, ואם לא אמר לו הלויני ודור בחצירי אבל דר בה, לא הוי רבית קצוצה. לפיכך מי ששילם רוב התמורה עבור מחסן, ולא חל עוד המקח, ודר במחסן שנים רבות ללא שכר דירה, קיבל מהמוכר שהוא הלווה, דירה בחינם דהוא אבק רבית, וכדי להפטר מאיסור אבק רבית, חייב להחזיר למוכר את הרבית, דהיינו שהקונה ישלם למוכר שכר דירה של כל השנים.

מחילה ברבית

אבל באמת יש דרך שלא לעבור באיסור רבית, ולא לשלם שכר דירה, כי הצדדים אינם רוצים לעבור איסור רבית, ובעל המחסן לא מעוניין

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

העולה מזה: מלווה שנטל רבית אפילו רבית דאורייתא, וצריך להחזיר ללווה, מותר ללווה למחול למלווה על הרבית שנתן למלווה, והמלווה אינו צריך להחזיר ללווה אפילו לא לצאת ידי שמים.

דינים העולים:

א. אמר לחבירו הלויני ודור בחצרי שעומדת לשכירות הוי רבית קצוצה, ואם לא אמר לו הלויני ודור בחצרי אבל דר בה, לא הוי רבית קצוצה. לפיכך מי ששילם רוב התמורה עבור מחסן, ולא חל עוד המקח, ודר במחסן שנים רבות ללא שכר דירה, קיבל מהמוכר דהוא הלווה, דירה בחינם דהוא אבק רבית, וכדי להפטר מאיסור אבק רבית, חייב להחזיר למוכר את הרבית, דהיינו שהקונה ישלם למוכר שכר דירה של כל השנים.

ב. מלווה שנטל רבית אפילו רבית דאורייתא, וצריך להחזיר ללווה, מותר ללווה למחול למלווה על הרבית שנתן למלווה, והמלווה אינו צריך להחזיר ללווה אפילו לא לצאת ידי שמים.

ג. קנה דירה מחבירו, ושילם לו את רוב התמורה, ועשו תנאי שלא יחול המכירה כלל עד תשלום מלא התמורה, ובינתיים דר הקונה בחינם בדירה, עבר על קבלת רבית דרבנן, וצריך להחזיר למוכר את שכר הדירה שדר בחינם כל השנים, או שהמוכר ימחול לו על הרבית.

לתבוע מהקונה את שכר הדירה, לכן הדרך הנכונה היא למחול על הרבית.

דהנה פסק המחבר (יורה דעה קס, ה) "אפילו אם אמר ליה בשעת לקיחת הרבית: אני נותנו לך במתנה, אסור לקבלו ממנו. אבל אם לקח ממנו רבית וצריך להחזירו לו, מועלת מחילה לפטרו, כמו בכל גזל" עכ"ל. הנה מבואר דאם נטל רבית, אפילו רבית קצוצה, וחייב המלווה להחזיר ללווה מה שנטל, יכול הלווה למחול למלווה על הרבית ותשאר ביד המלווה.

וכן פסק בספר ברית יהודה (פרק ה הלכה ד) וז"ל "רבית קצוצה, והיינו רבית בקציצה שאסור מן התורה, לאחר שגבה המלווה חייב להחזיר הרבית ללווה, ויש אומרים שאינו חייב להחזיר מעצמו אלא אם כן תבעו הלווה, ונראה דעת הפוסקים, שאם מחל לו הלווה אינו חייב להחזיר" ע"כ. וכתב בהערה י וז"ל "בטור סימן קס כתב בשם הגאונים, שאין מחילה מועלת אף לאחר שלקח ממנו. אבל דעת רוב הפוסקים דמהני מחילה, וכן פסק בשו"ע סימן קס סעיף ה, עיין בר"י פרק א סעיף ג ובהערות שם ובפרק ח סעיף ט, וכתב בשו"ע הרב שמחילה מועלת אפילו לפוטרו מלצי"ש" עכ"ל.

והנה בנידון דידן הקונה, שהוא נחשב למלווה, קיבל לדור בחינם ונטל אבק רבית שנים רבות שדר ללא תשלום, צריך להחזיר למוכר את הרבית ולשלם לו שכר דירה, אבל מועלת מחילת הלווה דהיינו המוכר.

